

Geheimmen van de

Gasthuisjaar

Geheimen van
de Gasthuislaan

Opgedragen aan Ton Blom, die met
zijn publicaties velen opnieuw naar
de geschiedenis van Amersfoort
heeft laten kijken.

Inhoudsopgave

Inleiding	6	Begeleid geluk	42
Van Gasthuissteeg naar (Groote) Gasthuislaan	8	Sjaak keerde niet terug	44
‘Het stuift er als in de Sahara tijdens een zandstorm’	10	Misschien wel het belangrijkste huisje van de laan	48
Waar komt die naam vandaan?	12	Zelfs Portugezen droegen een steentje bij aan de Gasthuislaan	50
Gasthuislaan 47, Melkhandel Gijtenbeek	14	‘Dool-om-Bergh’	54
Portiekwoningen komen en gaan	18	Begraven aan de Gasthuislaan?	56
‘Ik had mij verzoend met de dood’	24	De brug naar de toekomst	58
De kleine Nillmijer van de ‘torenflat’	32	Het Zwitserse ‘zomerhuisje’ van Jan Boshuizen	60
De bank van Frank	36	Tot slot	64
Opeens duikt er een kabouter op in de laan	38	Dankwoord/Colofon	66
Deze visboer moet het niet van Amersfoortse passanten hebben	40		

Geheimen van de Gasthuislaan

Als iemand ons tien jaar geleden had gezegd dat we nog eens een boekje zouden samenstellen over de Gasthuislaan, zouden we spontaan in lachen zijn uitgebarsten.

Want wat is de Gasthuislaan anders dan een ‘snelweg’ in Amersfoort-Zuid, waar automobilisten het liefst plankgas doorheen scheuren? Op de 700 meter tussen de ‘Ronde van Roethof’ en de brug over de Heiligenbergerbeek vind je geen enkel monument, geen beeldbepalende boom, kerk noch kroeg. Dus: wat valt er te vertellen?

Bij die vraag begint deze uitgave. Tijdens gesprekken met buurtbewoners en zoektochten in oude kranten en archieven stuiten we op verhalen die we graag aan de vergetelheid ontrukken.

Bijvoorbeeld over de Groninger Jan Meijer, die hier in de Tweede Wereldoorlog ondergedoken zat, over de melkhandel van Gijtenbeek, over de Kei van voetbalclub CJVV, over het kleuterschooltje op de hoek van De Ganskuijl, over de visboer met zijn internationale handel, over de bouw en de afbraak van de flats, over de Zwitserse villa bij de beek, etc.

Langzaam gaf de Gasthuislaan zijn ‘geheimen’ prijs. We delen ze hier graag, met buurtbewoners en belangstellenden. Als de publicatie bijdraagt aan de betrokkenheid op onze leefomgeving is ons doel geslaagd.

*Chris Morelisse
Koos van Noppen*

Van Gasthuis Steeg naar (Groote) Gasthuislaan

De Gasthuislaan behoort tot de oudste wegen van Amersfoort-Zuid. Al op oude stadskarten staat het zandpad ingetekend dat de Arnhemseweg verbindt met de Heiligenbergerweg. Op de plattegronden is goed te zien dat de Gasthuis Steeg, zoals de laan toen heette, in open veld ligt, met hier en daar een boerderij. Even vóór het bruggetje over de Lunterse Beek (nu: Heiligenbergerbeek) lag de kruising met de Dorresteinsche Steeg, die van de Bisschopsweg richting het Lokhorsterbos liep.

In de 19e eeuw wijzigt de naam in *Groote* Gasthuislaan; er was namelijk ook een *Kleine* Gasthuislaan, de tegenwoordige Everhard Meysterweg. Sinds 1914 is het kortweg: Gasthuislaan.

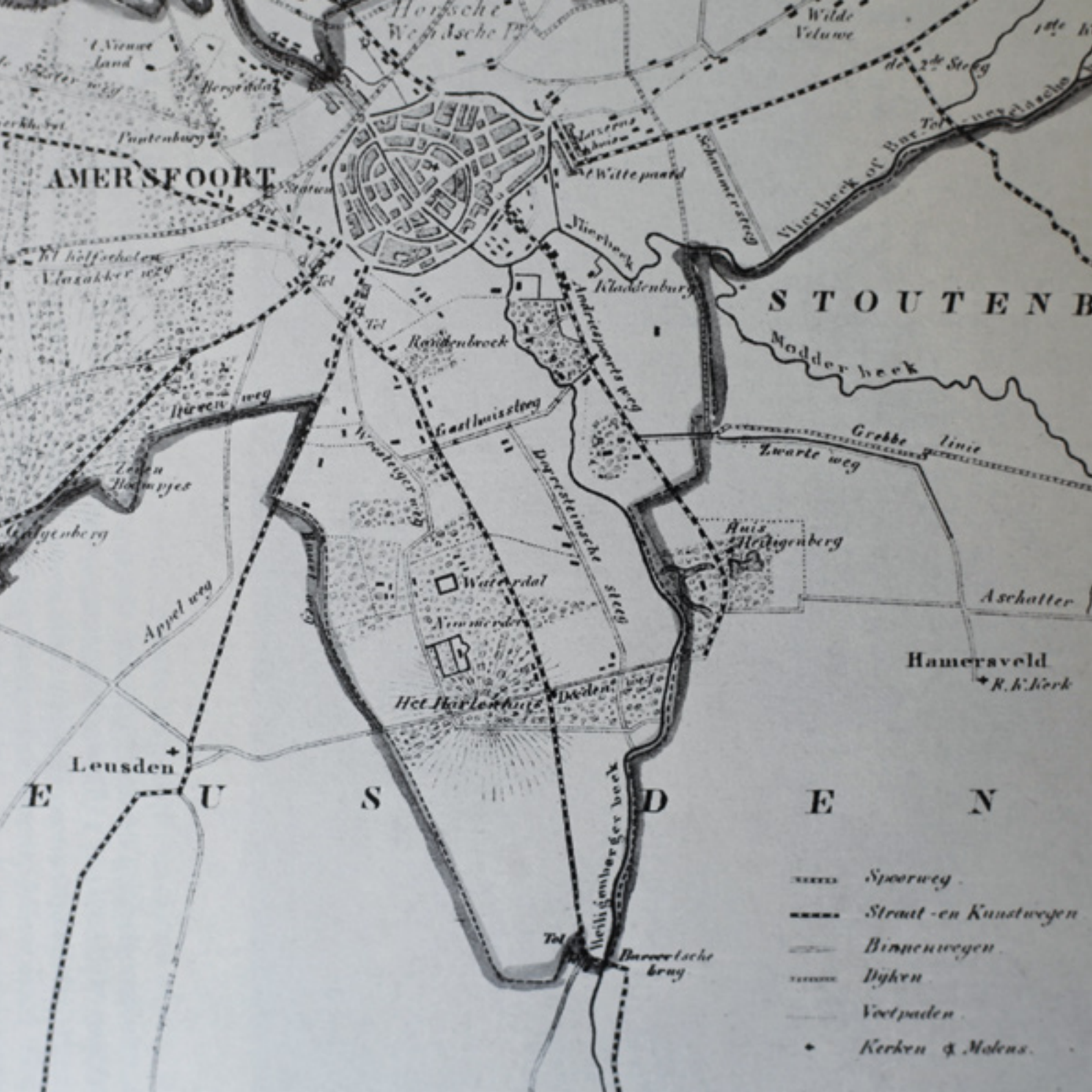
De stadsuitbreiding in zuidelijke richting is pas laat op gang gekomen, wat te zien is aan de bouwjaren van huizen in de Hendrik van Viandenstraat (1905), Paulus Potterstraat (1920), Jan Tooropstraat (1931), Gabriëlstraat (1931) en de Rubensstraat (1931-1935). De Gasthuislaan markeerde een tijdlang de rand van de stad. Aan het begin stond een rijtje negentiende-eeuwse arbeiderswoningen, met ijzeren hekjes rond de kleine voortuintjes. In de diepe achtertuinen verbouwden de bewoners hun groenten en ze hielden er kippen. Er woonden ook duivenmelkers.

Achter de Gasthuislaan lag niemandsland; ideaal speel-terrein voor kinderen. Zonder enige afrastering liep daar de spoorlijn naar Kesteren, op hetzelfde tracé als de huidige 'Ponlijn'. Naast de spoorlijn lag 't Stort. De kunstmatige heuvel was er eind negentiende eeuw gecreëerd met de

grond die vrijkwam bij de bouw van het Amersfoortse station. De aanzienlijke hoogteverschillen bij de Barchman Wuytterslaan herinneren nog aan de afgravingen die nodig waren om het spoorterrein aan te leggen.

Op de bult van 't Stort was een park aangelegd, compleet met een uitspanning, de villa 'Snoekheuvel', gebouwd in 1907, waar wandelaars terechtkonden voor een versnapering. Toen het gebied in de late jaren dertig werd bebouwd, veranderde de naam in 't Stort Noord en 't Stort Zuid. Vanaf 1953 draagt het wijkje de naam Snoeckgensheuvel.

De Gasthuissteeg staat op deze plattegrond uit 1859 ingetekend als verbinding tussen de Woesteigerweg en de Andriespoortsweg (de latere Heiligenbergerweg).

‘Het stuift er **als in de Sahara tijdens een zandstorm**’

Wie vandaag over het asfalt van de Gasthuislaan zoekt, staat er niet bij stil dat het tot laat in de twintigste eeuw een onverharde weg was. Een paar jaar na de Tweede Wereldoorlog was het nog een zandpad. Pas na veel protesten kwam het gemeentebestuur in actie. En dan nog traag ook.

Het Dagblad voor Amersfoort publiceert op 30 augustus 1947 een artikel met een tranentekkende klaagzang. Je zou bijna denken dat de redacteur (of zijn moeder) aan de Gasthuislaan woont, zoveel betrokkenheid spreekt eruit. ‘In de Gasthuislaan is men erg ontevreden. En eigenlijk heeft men het recht ontevreden te zijn. Men eet er namelijk stof. Het dringt door alle fijne naden van ramen en deuren. Het hoopt zich op in alle hoeken van de huiskamers. De vrouwen scheppen blikken vol stuifzand, want dat is het eigenlijk, ontelbare malen op een dag.

Bij perceel Gasthuislaan nummer 13 gaat de asfaltweg namelijk over in een zandweg. Aan de ene zijde ervan is een open vlakte, aan de andere de huizenrij. Als er een auto voorbij rijdt, stuift het er als in de Sahara tijdens een zandstorm. Als het geregend heeft, liggen er grote plassen op de weg, want er zijn onnoemelijk veel kuilen. Rijdt er dan een auto langs, dan zitten de ramen en deuren onder de modderspatten.

Maar het stuifzand vindt men in de ‘Stoflaan’ het ergste. De mensen gaan nu al achter hun en andermans huizen langs, in plaats van over de weg, als zij boodschappen moeten doen of willen wandelen. Er zijn ook zieken in de

Gasthuislaan. Mensen, die bed moeten houden en frisse lucht nodig hebben. Maar het raam kan niet open, want dan komt er zand in plaats van lucht binnen. Dus blijft het raam dicht, met alle gevolgen van dien.’

Litanie

De bewoners hadden in mei 1947 een verzoekschrift ingediend bij Burgemeester en Wethouders om motorvoertuigen in de Gasthuislaan te verbieden. Het antwoord liet lang op zich wachten, wel drie maanden, en was in hun ogen nogal teleurstellend. Het stadsbestuur wilde wel meegaan in het verzoek, maar dan alleen voor het kleine traject tussen de Rubensstraat en de Heiligenbergerweg. ‘Op dat stuk staan welgeteld drie huizen’, smaalt de redacteur en hij hervat zijn litanie: ‘Alle andere mensen zitten nòg in het stof. Alle zieken ademen nòg zand. Alle vrouwen hebben nòg hun stoffer en blik op de vensterbank staan (...). Daarom noemen de mensen hun laan de Stoflaan. En wie zal hen ongelijk geven? B. en W. zeker niet. Dus?’

Natuurschoon

Een paar dagen later reageert een lezer, C.J. van Oyen. Het probleem is eenvoudig op te lossen, schrijft hij, ‘maar zoals alles moet dit enig geld kosten, namelijk voor een beetje leem, grind en teer. Dan is deze weg stofvrij en als dan de weg bovendien voor zwaarder verkeer wordt gesloten verklaard is de zaak in orde.’

Aan de Gasthuislaan wonen twee groenteboeren ‘en een melkboer (Gijtenbeek, red.) met zeer veel loopklanten’, vervolgt Van Oyen. ‘Elke gang naar de winkel is echter een tocht door stof en modder, al naar de weersgesteldheid.

Bovendien is de Gasthuislaan voor alle bewoners van het Vermeerkwartier een wandelweg, namelijk Gasthuislaan, Metgensbleek, Heiligenbergerweg, Bisschopsweg, welke route bovendien zeer veel natuurschoon te zien geeft. Het is daarom jammer dat alleen de Gasthuislaan-bewoners hebben geklaagd....'

Het zou nog twee jaar duren, voordat afdoende maatregelen werden genomen. Maar in de zomer van 1949 is het dan zover. Bewoners hebben vlaggen uitgestoken en poseren voor de fotograaf bij een handgeschreven bord: 'Dank zij Split en Teer, geen STOF LAAN meer!!!'

Begin 1938, de huizen van Gasthuislaan 3 en Karmanhof 2 zijn in aanbouw.

Waar komt **die naam** vandaan?

Ten onrechte wordt vaak gedacht dat de naam Gasthuislaan verband houdt met het St. Elisabeth Ziekenhuis, dat tot december 2013 was gevestigd op de hoek van de Heiligenbergerweg. Maar de laan dankt zijn naam aan het feit dat het St. Pieters en Bloklands Gasthuis eeuwenlang landerijen aan de zuidkant van de stad bezat.

Amersfoort kende vanouds drie gasthuizen: het Sint Pieters Gasthuis, het Sacraments- of Bloklands Gasthuis en het Elisabeths Gast- of Ziekenhuis. 'Giften en erfenissen vormen de belangrijkste bron van inkomsten voor de gasthuizen. Dat kunnen geldbedragen zijn, maar ook hofstedes, boerderijen en landerijen', schrijft Yvonne Tanke in de geschiedenis van het St. Pieters- en Bloklandsgasthuis.

Op een kaart uit 1650 staat een groot gebied bij Metgensbleek-Oudenhage aangeduid als 'gasthuislanden'. De gemeente Amersfoort weet deze terreinen in 1928-1931 aan te kopen, met het oog op stadsuitbreiding (het huidige Vermeerkwartier en Dorrestein).

De naam Gasthuislaan heeft dus diepe historische wortels. Dat geldt ook voor andere namen in de directe omgeving. De Lambert Heynricsstraat, bij het Corderius College, is genoemd naar de 15e-eeuwse schout van Amersfoort, ook Johan Karman bekleedde die functie. De namen van De Ganskuijl, Snoeckgensheuvel en de Wijnbergh verwijzen naar oude boerderijen en landerijen uit de geschiedenis van dit deel van de stad.

Bij de herinrichting van het gebied, in 2015, zijn een paar straatnamen gesneuveld, die de herinnering levend hielden aan Jacob van Biler en Mor Gerritsen, respectievelijk burgemeester en schout van Amersfoort.

Er kwamen nieuwe namen voor in de plaats. Grenzend aan de Gasthuislaan vind je nu de Meetpuntlaan en de wandelpaden Meetsnoerhof, Passerhof, Schaallathof en Schietloodhof. Het had erger gekund. Elders in de stad ligt het Toetsenbordpad, Printer- en Plotterweg. Dan zijn *Control*, *Alt*, *Delete* en *Error* vermoedelijk een kwestie van tijd.

Het winkelpand van Gijtenbeek in vol bedrijf. Voor veel bewoners was de buurtwinkel een ideale achtervang voor 'vergeten boodschappen'.

Matty Gijtenbeek:

‘Als de winkel zou worden afgebroken, dat zou wel heel vreemd aanvoelen...’

Het oudste pand in de Gasthuislaan is de voormalige winkel van Gijtenbeek. Het heeft alle vernieuwingslagen van de laan overleefd. Jarenlang was een melkzaak, tot het midden van de jaren negentig. Matty Gijtenbeek-van der Wijngaard, weduwe van de vroegere eigenaar, Willem Gijtenbeek (1942-1995), heeft vanuit haar woning aan De Ganskuil dagelijks zicht op de zaak.

‘Je kon het geen supermarkt noemen. Onze winkel had een beperkt assortiment. Hoofdzakelijk melk, boter, kaas en eieren. Mijn schoonouders zijn de zaak begonnen. Toen mijn schoonvader in 1963 plotseling overleed - hij was pas 51 - stonden zijn kinderen opeens voor het blok. Mijn (latere) man en schoonzus moesten op stel en sprong aan de bak om de handel voort te zetten.

‘Opschrijfklanten’

Willem en ik zijn in 1971 getrouwd en gingen in het achterhuis wonen. Het was hard werken hoor, van ‘s morgens vroeg tot ‘s avonds laat. Alleen op zondag en op woensdagmiddag waren we vrij; en in de zomer ging de zaak drie weken op slot.

Naast de verkoop in de winkel bezorgden we ook aan huis. De Amersfoortse afzetmarkt was strikt verdeeld: je mocht niet zomaar met je handel in elke wijk komen.

In het begin hadden we onze afzet vooral dichtbij huis,

aan deze kant van het spoor, later kwam er een gedeelte van het Leusderkwartier bij. In de avonduren ging mijn man nog dikwijls spullen nabezorgen. We hadden veel ‘opschrijfklanten’, die eens in de maand kwamen betalen.

In de Gasthuislaan had je verder niet veel winkels, die vond je vooral in de Vermeerstraat. Daar had je een bakker, een slager, twee groenteboeren, een fietswinkel, een wolwinkel, een schildersbedrijf. Aan het eind van de Gasthuislaan, bij de ‘torenflat’ aan de Lambert Heynricsstraat was ook een slagerij en een bakkerij.

Een advertentie uit het Amersfoorts Dagblad van 28 augustus 1934.

Vergeeten boodschappen

De bouw van de flats, in het begin van de jaren vijftig, had voor een opleving van de winkel gezorgd. Ook nadat het schooltje aan De Ganskuijl was geopend, gaf dat aanloop. Ouders die hun kinderen kwamen brengen en halen, liepen even binnen voor een boodschap. De bewoners van de flats aan De Ganskuijl kochten ook bij ons. Er woonden veel KNIL-militairen, van wie de vrouwen boodschappen deden. Ze spraken Indisch-Nederlands.

Adverteren deden we weinig, we hadden een vaste klantenkring. De winkel was klein, er stonden een paar ouderwetse koelcellen. In 1983 hebben we de boel gemoderniseerd, want we kregen steeds meer te maken met de concurrentie van supermarkten.

'Ik ben goed voor de vergeten boodschappen', zei mijn man vaak. 'De klanten kopen de meeste spullen bij de supermarkt.'

Op den duur moesten we wel mee met de ontwikkelingen in de markt. We sloten ons aan bij een supermarktketen van *Vivo*. Daar kregen we dan ook folders en reclameposters van. In het begin van de jaren negentig zijn we nog onderdeel geweest van *Cirkel*, dat was weer een andere keten.

Verkocht

In de zomer van 1995 overleed mijn man, 52 jaar oud. Mijn kinderen hadden geen zin om de zaak voort te zetten en ik zou het in mijn eentje niet hebben gekund. Dus toen hebben we het pand verkocht aan kapsalon Sylvester. Ik heb toen een huis kunnen kopen aan De Ganskuijl.

Vanuit mijn keuken heb ik elke dag zicht op de oude winkel. Nee, dat doet me niks meer. Maar als het pand op een dag zou worden afgebroken en helemaal wèg zou zijn, dat zou heel vreemd aanvoelen...'

In de laatste fase was de buurtsuper van Gijtenbeek aangesloten bij Cirkel.

Een foto uit 1956. Verhuisbedrijf Den Otter uit Rotterdam brengt het huisraad van de eerste bewoners van de flats. Melkboer Gijtenbeek komt meteen kennismaken met zijn nieuwe overburen.

Portiekwoningen komen en gaan

In de jaren '50 krijgt de Gasthuislaan een totaal ander aanzien, door de bouw van flats. Ruim 200 woningen omvat het bouwplan dat in 1953 wordt gepresenteerd. De appartementen aan de zuidkant van de laan komen in een groenstrook te staan. De flats aan de overzijde krijgen een gemeenschappelijke voortuin; de achtertuinen komen ter beschikking van de bewoners op de begane grond.

De appartementen worden gebouwd in drie woonlagen. Een nieuwigheid daarbij is dat de vuilafvoer plaatsvindt via stortkokers, wat gesjouw met volle vuilniszakken moet voorkomen. Nog meer gemakken: de woningen worden uitgerust met elektrische deuropeners, boodschappenliften en centrale verwarming.

Ruim vijftig jaar na de bouw wordt de bebouwing aan de Gasthuislaan grondig aangepakt, in het kader van het grootschalige project Amersfoort Vernieuwt. In 2009 worden 80 portiekwoningen aan de Gasthuislaan aangepast aan de eisen van de tijd. De isolatie wordt aangepakt,

de appartementen worden energiezuiniger en er komen zonnepanelen op de vernieuwde daken.

De flats aan de Gasthuislaan met de nummers 55-113 worden in 2016 gesloopt. Er komen 54 nieuwe eensgezinswoningen voor in de plaats. Ze geven de laan een totaal ander aanzien. Ter hoogte van De Ganskuijl komt een nieuw appartementencomplex, met zogeheten 'meergezinswoningen', die worden geëxploiteerd door de zorgorganisatie 's Heeren Loo.

De Gasthuislaan in
aanbouw, 1956.

In 2016 worden diverse flats gesloopt, in het kader van Amersfoort Vernieuwt.

Het pand op de hoek van Vermeerstraat-Gasthuislaan.
Achter de dakpannen van de 'driehoek' boven de
serre, is de onderduikplek nog altijd intact.

Belevissen van een onderduiker

‘Ik had mij verzoend met de dood’

Jan Albert Meijer heette hij. Tijdens de oorlog zat hij enkele maanden ondergedoken boven de serre van Vermeerstraat 160, op de hoek van de Gasthuislaan. Dankzij zijn memoires weten we dat hij er spannende momenten beleefde.

Jan, geboren in 1919, groeide op in een gehucht, Bokum, bij het Groningse dorp Kloosterburen, een kwartiertje lopen van de Waddenzee. Als zoon van een welvarende boer was hij lid van de tennisvereniging, waar hij kennismaakte met Wieger van der Ven, die in Appingedam op school zat en later in Utrecht tandheelkunde ging studeren. Rond het moment dat Wieger aan zijn studie begon, kon zijn vader Andries promotie maken; hij werd vanuit Winsum overgeplaatst en werd plaatsvervangend hoofd van het postkantoor in Amersfoort. Samen met zijn vrouw Anke ging hij wonen in het (toen nog vrij nieuwe) huis op de hoek Gasthuislaan/Vermeerstraat. Wieger woonde in Utrecht. Na het uitbreken van de oorlog weigerde hij de loyaliteitsverklaring te tekenen. Hij vond een onderduikadres bij de ouders van zijn vriend Jan in Kloosterburen.

Jan zat in het verzet. Samen met een lokale smid had hij een auto met dertien accu's omgebouwd tot een volledig

Het ouderlijk huis van
Jan Meijer, de boerderij
in Kloosterburen.

elektrisch vervoermiddel, waarmee hij in het noorden van de provincie Groningen illegale krantjes verspreidde. In 1943 wist hij onder geweervuur ternauwernood te ontkomen, toen hij met zijn broer werd aangehouden door een Duitse patrouille. Zijn broer, Gerrard Meijer, werd hierbij wel opgepakt en werd, na een tussenstop in het beruchte Scholtenhuis in Groningen (hoofdkwartier van de SD in Noord-Nederland), tot het einde van de oorlog geïnterneerd in Kamp Amersfoort (!).

Toen Jan ontdekte dat de Duitsers hem alleen in de provincie Groningen op de lijst met gezochte personen hadden geplaatst, vluchtte hij naar Den Haag. Daar raakte hij betrokken bij de organisatie van voedseltransporten vanuit het noorden naar het westen van het land (*Natura Apparaat*; verwant met het *Nationaal Steun Fonds*), met de zogeheten Lemmerboot.

Tolk

6 september 1944, 'Dolle dinsdag', het gonsde van de geruchten dat de bevrijding aanstaande was. De geallieerden rukten op vanuit het zuiden, Breda was al ingenomen, ze trokken richting Rotterdam. 'Maar het plezier verging je na enige dagen wel, toen er geen geallieerden verschenen', noteert Jan in Den Haag in zijn dagboek. Later die maand vindt de Slag om Arnhem plaats, de poging om de Rijnbrug te veroveren mislukt. 'Juist op die dag was Wieger op de fiets gestapt, vanuit Zwolle, op weg naar het zuiden, de eventuele bevrijding tegemoet.' In Eindhoven kan hij door bemiddeling van Frits Philips - de latere *captain of industry* - zijn diensten bewijzen als tolk in het Engelse leger. Dat was geen luxe baan, hij kwam geregeld onder zwaar vuur te liggen. 'De ene dag maak je vrienden, de volgende dag verlies je ze weer', zou hij later vertellen.

Andries en Anke wisten nog niets van deze ontwikkelingen en maakten zich ongerust over het lot van hun zoon Wieger. In december 1941 hadden ze hun enige andere zoon, Willem, verloren aan lymfeklierkanker; hij werd 23 jaar. Toen Wieger een paar maanden weg was, brak opeens zonder aanleiding de halsketting van Anke met het medallionportretje van Wieger. Ze raakte in paniek omdat het breken van de ketting voelde als een teken dat Wieger gedood was. 'In doodsangst' belden ze met Jan, om meer informatie over Wieger. 'Het was zo'n noodkreet, dat ik besloot om naar Amersfoort te gaan om hen gezelschap te houden', schrijft Jan. Onderweg krijgt hij bij Houten nog wat te stellen met een Duitse soldaat, die wel interesse had in zijn fiets met luchtbanden, maar zonder kleerscheuren kwam hij in Amersfoort aan, 'op het adres van de familie van der Ven, Vermeerstraat 160, gelegen aan een klein pleintje met zicht op het spoorlijntje naar Kesteren.' De familie 'was nog steeds erg van streek en waren bezig elkaar steeds somberder te stemmen. Ik probeerde hen zo veel mogelijk wat op te monteren en het hielp geloof ik al wat dat er een ander, in dit geval mijn persoon, bij hen in huis was. Men had wat aanspraak.'

Voedsel

De Gasthuislaan was in die tijd nog praktisch onbebouwd, schrijft Jan. 'Aan de achterkant van de Vermeerstraat was het een zandvlakte en aan de andere kant was open veld, grasland of tuinbouw en een enkele boerderij of tuinderij.'

Andries van der Ven ging elke dag naar zijn werk, zijn vrouw Anke ging tweemaal per week naar Hoogland, waar ze bij een boer enkele liters melk haalde. 'Verder was er nog een groenteboer die aan de Gasthuislaan woonde en met zijn paard en kar elke week aan de deur kwam en ook de aardappelschillen weer meenam voor zijn paard.

Aan voedsel hadden ze trouwens geen gebrek, dankzij Bertha. Bertha Siebenga was de zus van Anke. Ze was onderwijzeres in Nuis (Groningen) en had zo nu en dan

vier dagen achtereen vrij. Dan haalde ze een vrachtje eten op bij de ouders van Jan, op Bokum, fietste dan in twee etappes via een logeeradres in Zwolle naar Amersfoort en weer terug. 'Zo hoefden we geen gebruik te maken van de gemeentelijke uitdeling bij het station in Amersfoort. Wat de pot daar schafte was meestal waterige soep.'

Ook vanuit Amersfoort benut Jan zijn contacten voor grote voedseltransporten via de Lemmerboot. Hij legde contact met graan- en veevoerhandel Van Nieuwenhuizen die een pakhuis had aan de Eem, even buiten de Koppelpoort. Ze waren gaarne bereid om een lading tarwe en koolzaad te verwerken tot meel en olie. Via contacten met de illegaliteit regelde Jan vrijwilligers om de boot uit te laden. Ook stakende spoorwegmedewerkers hielpen mee met handkarren.

Bertha Siebenga keek niet op een kilometer. Meer dan eens fietste ze met een vrachtje eten vanuit Noord-Groningen naar Amersfoort.

Enkele hoofdrolspelers uit het verhaal.
Van links naar rechts, Greet (vrouw van Jan),
Andries, Wieger, Anke, Dineke (vrouw van Gerrard)
en Jan. Gerrard (broer van Jan) zal de foto
hebben gemaakt.

Oproep

‘Er kwamen zo nu en dan rechercheurs aan de deur voor ‘de student’ (mijn persoon), die mij vertelden dat ze van de Knokploeg waren en van het transport hadden gehoord.’ Jan vermoedde dat het zwarthandelaren waren. Hij nam contact op met de ‘goede illegalen’. Als ze nog een keer aan de deur komen, zou Andries vertellen dat de logé alweer was vertrokken. Aldus geschiedde.

Vrij kort na zijn aankomst verschijnt een oproep van de Duitsers aan de mannelijke bevolking van Amersfoort om zich te melden op de kazerne. Al eerder had zo’n actie in Apeldoorn plaatsgevonden, waarbij enkelen die er geen gehoor aan gaven, waren opgepakt en standrechtelijk geëxecuteerd, op het trottoir voor hun woning, ‘als waarschuwing voor de anderen’.

Op de voormiddag was Jan alleen thuis. ‘Toen ik juist gekleed was werd er gebeld. Ik deed niet open. Een tijdje later werd er aan de achterdeur gerammeld en voorzichtig

door het raam kijkend zag ik een Duitse militair in zwart uniform. Maar hij verwijderde zich enige tijd later. In de tussentijd stond ik daar, gedachtig aan Apeldoorn, met een doodsangst zoals ik nog nooit eerder had doorgemaakt, mijn situatie te overdenken en met de gedachte dat het einde nabij was. Na enige minuten daar zo te hebben gestaan, veranderde dat plotseling en werd ik zo rustig als maar kon en geheel bereid om zonder een traan te sterven. Ik had mij verzoend met de dood. Toen rustig wachtend bleek mij al gauw dat de militairen verder waren getrokken....’

Later kwamen de Duitsers terug. Andries vertelde dat Jan geen inwoner van Amersfoort was, maar op doorreis. Toch moesten beiden zich melden bij de kazerne. De mobilisatie bleek bijzonder slecht georganiseerd. ‘Wij hebben daar een tijdlang gestaan en niemand nam verder enige notie van ons.’ Ze moesten de volgende dag terugkomen.

Greet en Jan in
gelukkiger omstandigheden,
na de oorlog.

Maar bij thuiskomst werden ze aangehouden door een Duitse militair. Ze moesten meekomen, samen met een groepje jonge mannen uit Huizen. ‘En zo gingen we over de Vermeerstraat richting Muurhuizen.’ Aan het eind van de Vermeerstraat werden ze toch weer vrijgelaten, met de opdracht zich de andere dag te melden. ‘Zo kwamen we vrij en hebben zij de volgende morgen niemand zien verschijnen.’

Onderduik

In diezelfde periode ziet Jan op een ochtend duizenden mannen door de Vermeerstraat lopen. ‘Het was het resultaat van de razzia’s in Rotterdam, bestemd voor het graven van putjes in Duitsland.’ Toen realiseerde hij zich dat het verstandig was een schuilplaats te creëren, voor het geval er nieuwe huiszoeken kwamen.

Andries laat een timmerman komen die een luik maakt naar de vlkering boven de serre aan de kant van de Gasthuislaan. De onderduikplek wordt verstevigd met enkele stevige eikenhouten planken. De naden van de ingang vallen precies samen met de dwarsliggers, zodat in het geheel niet opvalt dat het een luik is. Het kon met een touw van binnenuit worden gesloten. De schuilplaats bestaat vandaag de dag nog steeds in originele staat!

‘Het werkte uitmuntend. Vanaf de zolder was niets te zien.’ In het voorjaar van 1945 heeft het ‘op een perfecte wijze zijn bruikbaarheid bewezen’, schrijft Jan. Op een ochtend maakt hij aanstalten om naar beneden te gaan, toen hij plotseling iemand in de woonkamer Duits hoorde praten. ‘Als de weerlicht was ik weer terug in mijn schuilplaats en sloot het goed af. Even later werd de zolder onderzocht en ik kon alles duidelijk volgen. Ik voelde mij veilig in mijn holletje. Zonder iets te vinden ging de Duitser weer het huis uit en was het gevaar weer voorbij.’ Omdat de meeste mannen inmiddels via razzia’s uit het straatbeeld waren verdwenen, was het uitkijken geblazen, ook al beschikte Jan over een tbc-verklaring. ‘*Laut Amtsarzt für Reichseinsatz unfähig*’.

Dagelijks leven

Jan schrijft ook over het alledaagse leven. Zo nu en dan kwam er iemand aan de deur vragen om een gekookte aardappel. Die kon dan worden verstrekt, dankzij de fietstochten van Bertha. De groenteboer, die de schillen ophaalde, zei eens: ‘Maar dat zijn kleiers!’ Hij zag aan de forse schillen dat die forse klei-aardappelen niet door hem waren verkocht.

Het hele huis ‘van plint tot plafond’ hing vol schilderijen. Andries was een verwoed verzamelaar. Er kwam ook vaak een vrouw van een ondergedoken kunstschilder op bezoek; vaak kocht hij de schilderijen die zij bij zich had.

‘Op zekere dag was het geschiet niet van de lucht’, noteert Jan. ‘Er bleek op het rangeerterrein bij het station Amersfoort een Duitse munitietrein door de geallieerden in brand te zijn geschoten. Het duurde wel bijna drie dagen voordat het was uitgebrand.’

De angst om het lot van hun zoon was zo nu en dan ondraaglijk. Andries riep soms ten einde raad ‘Ach, was ik maar dood!’ Op een gegeven moment was er het geluid van een bominslag, tijdens zo’n vlag van somberte. ‘Hij vluchtte in doodsangst onder de trap in de gang. Toch bracht dat de kalmte terug.’

Andries had als zestigplusser meer bewegingsvrijheid dan Jan. Hij wist ergens voor 25 gulden een pond zout op de kop te tikken, zodat er weer brood kon worden gebakken. Tante Bertha was weer eens langs geweest met een stuk gerookte ham. ‘Daar waren we alleen zeer zuinig mee. Maar ik wil wel bekennen dat ik op een middag, alleen thuis zijnde, door de honger de verleiding niet kon weerstaan om dan toch met een scherp mes een plak af te snijden en op te eten. Een jong lichaam heeft toch vrij veel eten nodig!’

Terug naar Bokum

Toen begin 1945 de geallieerden langzaam optrokken naar het Noorden van Nederland en de overwinning

aanstaande leek, besloot Jan Meijer de tocht naar Noord-Groningen te aanvaarden. Hierbij verbleef hij eerst nog enige weken in een vakantiehuis in het bos tussen Putten en Ermelo bij een Joodse familie Enthoven en reisde hij op 30 april 1945 op de fiets terug naar Noord-Groningen.

Eenmaal terug op Bokum slaagde hij er in juni in om een vrachtauto te versieren om zijn broer Gerrard op te halen in het zuiden van het land. Zijn broer was, na zijn internering in Kamp Amersfoort, aan het einde van de oorlog eerst in Kleve (Duitsland) en uiteindelijk in Brabant terecht gekomen.

Ook Wieger keerde heelhuids terug. In mei '45 kregen Andries en Anke bericht van het Rode Kruis dat hij in leven was. Tot half juli bleef Wieger in dienst bij het Engelse leger in de buurt van Hamburg. Toen ze een vervanger voor hem hadden gevonden reed hij in een Engelse jeep terug naar huis. Eerst naar Kloosterburen, naar Jan en zijn familie en toen naar Amersfoort. Hij ging verder met zijn studie en studeerde af in 1948. Hij trouwde met Kitty Addens en zij kregen een dochter en een zoon. Hij had praktijk aan huis, eerst in Veendam en later in Zwolle, waar hij in 2004 op 84-jarige leeftijd overleed.

In 1949 namen Jan en Gerrard gezamenlijk definitief het boerenbedrijf Oud-Bokum over van hun vader, dat toen – met een gehuurde boerderij erbij - ongeveer 150 hectare besloeg. Dit was, zeker in die tijd, een uitzonderlijk groot boerenbedrijf. Beide broers trouwden en kregen samen zeven dochters die er allen opgroeiden. Het boerenbedrijf is anno 2024 niet meer in handen van de familie Meijer. Wél heeft de familie nog een vakantiehuis op Oud Bokum en bestiert de tiende generatie Meijer nog wél de boerderij Nieuw Bocum.

In 2002 overleed Jan na een lang en gelukkig leven, hoewel de oorlog wel merkbaar zijn sporen bij hem had nagelaten. In de jaren voor zijn overlijden deelde Jan veel verhalen

over de oorlog met zijn kleinzoon Ebian. Greet, de weduwe van Jan, is in augustus 2024 100 jaar geworden!

Met dank aan Ebian Brill uit Groningen, kleinzoon van Jan Albert Meijer, die diens mémoires ter inzage gaf.

Jan Meijer (links) en Wieger van de Ven. Daarachter de ouders van Jan.

BOUWTRACHT

LEVENSMIDDELEN MEL
DRUGISTERIJ WUNEN
TUVEL VLEES EN VLEESWAFER
KREUSEN ROCKASTHELEN
COOLEN TEL. 10714
B. J. v. NOORDE

Uit de kunst (1)

De kleine Nillmijer van de 'torenflat'

Wie dacht dat er in de Gasthuislaan geen kunst te zien is, praten we even bij. In de muur van de flat op de hoek van de Lambertus Heynricstraat bevindt zich een heuse gevelsteen. Bescheiden, maar toch: kunst.

In de jaren vijftig behoorde het appartementencomplex aan het eind van de Gasthuislaan tot de hoogste bouwwerken uit de stad. De 'torenflat', zoals die in de volksmond heette, was eigendom van NILLMIJ, de Nederlandsch-Indische Levensverzekering- en Lijfrente-Maatschappij Verzekeringen (NILLMIJ). De naam stond met grote letters op het dak.

De naam NILLMIJ zegt vandaag niemand meer iets, maar destijds was het een grote speler in de verzekeringswereld. Oppericht in 1859, met een hoofdkantoor in Batavia. Er waren nevenvestigingen in andere delen van Nederlands-Indië en in Nederland. Na de onafhankelijkheid van Indonesië was de organisatie alleen nog in Nederland actief.

De verzekeringsmaatschappij met de onmogelijk lange naam ging na een paar fusies op in Ennia (Eerste Nederlandsche Nillmij Assurantiën), die in 1983 opging in AEGON. NILLMIJ stond ook aan de wieg van Landal Greenparks, de exploitant van vakantiebuhalows.

Handtekening

In de jaren van wederopbouw raakte NILLMIJ in Nederland betrokken bij projecten voor woningbouw. De verzekeringsmaatschappij voorzag elke opgeleverde flat van een eigen signatuur, door een bescheiden keramische gevelsteen in te metselen. Het ontwerp was gemaakt door kunstenaar Mans Meijer; zijn oom Herman W. Meijer, was directeur van NILLMIJ.

De gevelsteen toont een jochie met een stok onder zijn arm, een speelgoedolifantje aan een touwtje, en een groot vraagteken. In de latere versies verdwijnt het touwtje en het vraagteken, maar is een huisje toegevoegd, waarschijnlijk omdat het ging om woningbouwprojecten. Op internet is een inventarisatie van alle gevelstenen te vinden, 79 in totaal, in 13 gemeenten in ons land. Twee daarvan in Amersfoort, want ook direct naast de ingang van het appartementencomplex bevindt zich zo'n gevelsteen.

Nillmijer jr.

Het jochie op de gevelstenen vinden we terug als de hoofdpersoon van het reclameboekje 'De kleine Nillmijer nu... maar later?', geschreven door J. Lantermans. Op het eerste gezicht lijkt het een dertien-in-dozijn kinderboek, met tekstjes op rijm. Maar al na een paar pagina's komt de aap uit de mouw. Vader en moeder krijgen via deze

uitgave ingepeperd dat ze hun kind maar beter goed verzekerd door het leven kunnen loodsen.

De illustraties uit het boekje waren - alweer - afkomstig van een telg uit de Meijer-dynastie. In dit geval Henk Meijer, de vader van de gevelsteen-ontwerper.

vader

Ziet u in dit kleine baasje
soms uw eigen jonge spruit?

En zijn kleine avontuurtjes?
Trekt u daar de les dan uit!

Geef hem iets, dat, als hij groot is,
hem een steun in 't leven geeft,

weet u, dat de NILLMIJ daarvoor
een speciale polis heeft?

moeder

Moeder, hele dagen hebt u
nu uw kleine om u heen.

Strakjes moet hij toch naar school toe,
dan blijft u hier weer alleen.

Zou u het niet heerlijk vinden,
als u hem een polis geeft,

dat uw kind, bij 't groter worden,
NILLMIJ's steun steeds bij zich
heeft?

De bank van Frank

Nog zo'n kunstwerk waar je zomaar aan voorbijrijdt: de kleurrijke bank van Frank Halmans, op het grasveld halverwege de Gasthuislaan. De wijkkrant van Amersfoort-Zuid schreef erover, kort na de onthulling.

Frank Halmans heeft wel wat met zitten. In zijn boekje *Elders* verzamelde hij foto's van de stoelen, banken, poefs en krukjes die hij op zijn reizen tegenkwam. De reizen waar Halmans de beste herinneringen aan heeft, worden in het boekje gememoreerd door het zitelement dat hij ter plaatse tegenkwam.

Voor het project 'Beelden van Banken' in Amersfoort ontwierp Halmans al eens het werk *Gereserveerde banken*. De bestaande banken op het Lieve Vrouwekerkhof in het centrum van Amersfoort krijgen van hem op de rugleuning een emaille plaatje met een tekst. De bank wordt daarmee gereserveerd voor een bepaalde groep mensen. Met zijn banken voor asocialen, verliefden, dommen of eenzamen wil de kunstenaar het openbaar zitgedrag op het plein beïnvloeden.

Recent is een nieuw bank-kunstwerk van Frank Halmans onthuld in het Vermeerkwartier in Amersfoort. Halmans maakte het werk in het kader van het project *Kleur in de Wijk*. Buurtbewoners gaven aan behoefte te hebben aan een gemeenschappelijke ontmoetingsplek in de wijk. Dit werd het uitgangspunt voor de kunstopdracht die De Zonnehof, centrum voor moderne kunst, dat namens de gemeente Amersfoort opdrachten aan kunstenaars verstrekt, uitschreef.

Diversiteit

Gekozen is om kunstwerk te plaatsen op een van de grasvelden in het buurtje De Ganskuijl. Vlakbij het plantsoen staat een van de Buitenkasten die Amersfoort rijk is, een speelvoorziening voor buurtkinderen. Voor de moeders van de kinderen was nog geen goede zitplek aanwezig. Ook het Corderius College ligt dichtbij en veel leerlingen trekken in de pauzes naar het plantsoen.

De woningbouw in het Vermeerkwartier is divers en er wonen mensen uit verschillende culturen en landen. Deze diversiteit liet Halmans in zijn ontwerp terugkomen. De 3.5 meter lange halfronde bank is opgebouwd uit zes brede zitelementen, die er allemaal anders uitzien. Rugleuningen en zittingen zijn opgebouwd uit bestaande stoelfragmenten, zoals een houten tuinstoel met latjes en een gestoffeerde stoel met een zitkussen. De elementen lijken van hout maar zijn in metaal uitgevoerd. Ze zijn aan elkaar 'geplakt' tot een bank en kregen warme rode, oranje en gele kleuren.

Trein

Uitnodigend, speels, vriendelijk en een beetje rommelig. Zoals kinderen een trein kunnen maken van stoelen en de kussens van een bank, zo ziet de bank van Halmans eruit. Het is of de zes stoelen terloops naast elkaar geschoven zijn voor even een gezellig praatje. Een oude appelboom overhuift de bank en biedt beschutting aan de zitters. De bank sluit zo aan bij de wens die de bewoners van de wijk hebben op een nieuw bestaan en een veilig thuis.

Halmans' werk heeft vaak meubels of architectuur als uitgangspunt. In zijn ontwerpen voor de openbare ruimte zoekt hij oplossingen die tot de verbeelding spreken maar tegelijkertijd ook functioneel zijn. Met de bank in De Ganskuijl is hij daar zeker in geslaagd. Kinderen en oma's namen de bank meteen na de onthulling in bezit.

Celesta Lente (met toestemming overgenomen).

Opeens duikt er **een kabouter** op in de laan...

Ter hoogte van de hoek Gasthuislaan/Ganskuijl stond vanaf het midden van de jaren zestig een kleuterschool, met twee klaslokalen. Het noodgebouw heeft er twintig jaar gestaan, totdat het in vlammen opging.

Door de gestage uitbreiding van de stad is er in het begin van de jaren zestig in Amersfoort-Zuid een grote behoefte aan openbaar kleuteronderwijs. Er wordt een klemmend beroep gedaan op de wethouder Onderwijs om een passende voorziening te treffen. Elders in de stad – aan de Dierenriem, bij de Hooglandseweg – stond een complex van 27 noodlokalen, die overtollig waren geraakt omdat daar inmiddels nieuwe scholen waren opgeleverd.

'Het stadsgedeelte waarin de Gasthuislaan is gelegen, omvat 7600 inwoners. Voor het openbaar onderwijs staat slechts een klein speeltuingebouwtje ter beschikking, waarin een kleuterklas is ondergebracht. Deze huisvesting is alleszins onvoldoende', schrijft de wethouder Onderwijs.

Twee van de vrijgekomen noodlokalen aan de Dierenriem, samen zo'n 130 vierkante meter, werden verplaatst naar de Gasthuislaan/De Ganskuijl. Samen met de dependance aan de Arnhemseweg, in het gebouw van de speeltuinvereniging 'De Vriendenkring' (ter hoogte van de Albert Cuijpsstraat), biedt dat soelaas. 25 oktober 1965 is de officiële opening. En zo duikt er opeens een kabouter op aan in de geschiedenis van de Gasthuislaan. 'Kabouter

Een zeldzame foto van het schoolgebouw, in 1971 geschoten vanaf de eerste verdieping van de melkhandel van Gijtenbeek.

Knobbelneus' heet de nieuwe locatie, duidelijk te onderscheiden van 'Kabouter Puntmuts' aan de Arnhemseweg. De leiding van de locatie aan de Arnhemseweg krijgt herhaaldelijk een tik op de vingers van de inspectie, omdat de schoonmaakster steken laat vallen. Vanaf de zomer van 1971 wordt die vestiging opgeheven en krijgen de kleuters gezamenlijk onderwijs aan de Gasthuislaan.

De Schoolraad meldt Burgemeester en Wethouders wel meteen dat het de vraag is 'of De Ganskuijl ook op langere

termijn de meest geschikte plaats is voor deze voorziening in het openbaar kleuteronderwijs'.

Dat is goed gezien. In de loop van de jaren zeventig zijn de kabouters met stille trom vertrokken. Het vrijgekomen gebouw heeft daarna dienst gedaan als jeugdhonk van Youth for Christ. Tijdens een Oudejaarsnacht in de jaren tachtig is het tot de grond toe afgebrand.

In 1986 zijn op dezelfde locatie de huidige huizen gebouwd.

Deze visboer moet het niet van **Amersfoortse passanten** hebben

Aan de voet van de 'torenflat' aan het eind van de Gasthuislaan bevindt zich een winkel zonder etalage, met de raadselachtige naam 'Utaka'. Waarom geen winkelruit? 'We moeten het niet hebben van passanten', zegt eigenaar Michael van der Mee. 'En nu kan ik alle wanden gebruiken om spullen uit te stallen. Bovendien: daglicht geeft alleen maar alg.' Utaka handelt in zeldzame tropische vissen uit Azië, Afrika en Zuid-Amerika en zijn klanten komen uit heel West-Europa. Over 'geheimen' van de Gasthuislaan gesproken...

In de halfverduisterde winkel lichten de vele aquaria langs de muren op. Klanten vergapen zich aan de scholen visjes, die baantjes trekken door de fraai ingerichte aquaria. Bij elk aquarium staat de wetenschappelijke naam van de waterdieren. Zo zwemt er een *Hyphessobrycon epicharus*, een paar aquaria verder schuift een school met de licht-fluorescerende *Paracheirodon simulans* voorbij. Achter een van de glaswanden moet ook een zeldzame *Gastromyzon lepidogaster* huizen, maar het beestje houdt zich schuil. Het is niet te hopen dat hij in die gewoonte volhardt, want je betaalt er wel 70 euro voor.

Michael van der Mee nam de zaak veertien jaar geleden over. Hoe wordt iemand specialist in tropische vissen? 'Mijn vader wilde eind 2009 een aquarium inrichten en zo raakte in contact met de toenmalige eigenaar van de zaak.' Michael had op dat moment een webwinkel voor foto- en videocamera's en eerder was hij jarenlang

productmanager elektronica bij V&D. Toch kon hij zich al in april 2010, een paar maanden na zijn eerste bezoek, eigenaar van Utaka noemen. 'Mijn voorganger had weinig feeling voor deze handel en wilde er wel van af.'

Destijds gingen er nog heel wat 'guppen en goudvissen' over de toonbank, maar Michael vond de 'productie' van deze kweekvissen ethisch niet verantwoord. 'Vergelijk het maar met 'plofkippen', waarbij in kortst mogelijke tijd zoveel mogelijk kilo's worden gekweekt. Daarom heb ik de focus verlegd naar de import van zeldzame tropische vissen. Eerst in West- en Centraal-Afrika, later in Congo Brazzaville. Dat bleek een schot in de roos, want het bezorgde Utaka een internationale klantenkring.'

Veel vissen in de winkel zijn afkomstig van 'wildvang'. 'We kiezen bewust voor duurzame handel. Soms denken klanten dat 'wildvang' betekent dat we met een trailer, vergelijkbaar met een Urker vissersboot, in Azië en Latijns-Amerika de lokale wateren afgrazen, maar daar is geen sprake van. Wildvang is handwerk, dat meestal wordt verricht door de arme inheemse bevolking. We hechten eraan om een eerlijk loon uit te betalen.'

Een belangrijke troef van Utaka is de voorraadlijst op de website, die dagelijks wordt bijgehouden. Van veel vissen in het aanbod is zelfs een video beschikbaar. 'Klanten uit West-Europa maken soms een lange reis om hier vissen

in te kopen. Voor hen is het belangrijk te weten dat de lijst up to date is, zodat ze niet voor niks komen.' Behalve vissen levert Utaka ook alles voor de inrichting van een aquarium, zoals stenen, boomstronken en waterplanten.

Wat betekent Utaka? 'Zo heette de zaak al toen ik 'm overnam. Het is de naam van cichliden, aquariumvissen uit een meer in het Afrikaanse Malawi. We verkopen die soort allang niet meer, maar vanwege onze naamsbekendheid hebben we het maar zo gelaten.'

Begeleid geluk

Op 5 december 2017 werd naast het grasveld halverwege de Gasthuislaan een nieuw appartementencomplex geopend; officieel ligt het aan de Meetpuntlaan. Het is een woonvoorziening van 's Heeren Loo, voor mensen met een (licht) verstandelijke beperking. Marlieke (32) en Pieter (41) zijn twee van de twintig bewoners.

'Het is mooi wonen hier', zegt Marlieke, in de gezamenlijke woonkamer op de tweede verdieping, vlak naast de fitnessruimte en de ruimten met wasmachines. 'Ik kende veel burens al, dus ik voelde me hier snel thuis.' Ze is geboren aan de Karmanhof, waar haar ouders nog wonen.

'In het begin was het wel even wennen', herinnert Pieter zich nog. Hij is geboren in Amsterdam ('als een van een drieling!') en groeide op in Spakenburg. Totdat hij naar Amersfoort verhuisde woonde hij daar in een appartement voor begeleid wonen.

Zeven jaar woont hij nu aan de Meetpuntlaan. 'Soms is het nog wel even wennen, want we wonen hier met heel verschillende mensen. Ik ben de oudste.'

Ondersteuning

De leeftijd van de bewoners varieert van 17 tot 41. Alle nieuwe bewoners zijn jongeren van 17, 18 jaar. Sommige bewoners maken zelf een maaltijd, maar de meesten eten gezamenlijk, in de grote woonkeuken op de begane grond. Sommige mensen wonen hier voor een langere tijd zo zelfstandig mogelijk. Er zijn er ook die hier op hun 17e of 18e tijdelijk verblijven, om zo te leren hoe ze later zelfstandig kunnen wonen, bijvoorbeeld in een eigen woning met ambulante ondersteuning of begeleid wonen. Hierdoor is er doorstroom in het bewonersbestand.

De (licht) verstandelijke beperking van de bewoners is vaak niet zichtbaar, maar het is voor hen moeilijker om vaardigheden te leren en ze worden vaak overvraagd in onze steeds complexer wordende maatschappij. 's Heeren Loo biedt hulp op de gebieden waar ze ondersteuning nodig hebben om zelfstandiger verder te kunnen.

Mascotte

Overdag is het rustig in het pand, want dan is bijna iedereen aan het werk. Marlieke werkt bij de lunchroom van Downey's aan de Zuidsingel. Pieter is inpakker bij Amerpoort, in Amersfoort-Oost. Als hij in het weekend niet thuis is, is de kans groot dat hij naar het dorp van zijn jeugd is, om zijn favoriete voetbalclub aan te moedigen. Het dorp is verdeeld in 'blauwen' en 'rooien'. 'Ik ben mascotte geweest bij IJsselmeervogels, de rooien' vertelt hij, terwijl hij op zijn mobiel foto's laat zien. In de outfit van een grote rood-witte vogel staat hij trots op het voetbalveld.

Sjaak keerde niet terug...

Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog woonde in één van de rijtjeshuizen aan het begin van de laan, het gezin Eijk. Vader Remi, Vlaming van geboorte, was magazijnmeester van de biscuitfabriek van Meursing. Hij en zijn vrouw, Adriana van de Vlasakker, woonden sinds hun huwelijk op Gasthuislaan 15; naast hun (schoon)ouders.

Sjaak, de oudste zoon van Remi en Adriana, was geboren in 1922. Toen de oorlog uitbrak woonde hij nog thuis. Hij had een baan als elektricien in de winkel van Morelisse aan het Julianaplein. 'Hij was een zeer gewaardeerde medewerker', zegt Chris Morelisse. 'Mijn ouders waren dol op hem. Wij woonden bij de winkel. Als mijn moeder klanten te woord stond en mijn vader onderweg was, fungeerde Sjaak als oppas, toen ik een jaar of zes, zeven was.'

Sjaak was actief bij de scoutinggroep 'Gabriël'. Hij was er assistent van welpenleider Huub Jansen, leerling horlogemaker, die nauwelijks in leeftijd van Sjaak verschilde. In de loop van de oorlog werden de jongemannen opgeroepen voor de *Arbeitseinsatz*, maar ze deden alles om de dans te ontspringen. Bij een huiszoeking wist Sjaak ternauwernood zijn arrestatie te voorkomen, door zich te verschansen onder het duivenhok, achter in de tuin.

Het is onduidelijk of Sjaak op een later tijdstip wel is gearresteerd of dat hij zich heeft gemeld omdat de grond hem te heet onder de voeten werd. Toen hij eerder eens met die gedachte speelde, heeft zijn baas, Morelisse sr. hem nog per brief gepoogd op andere gedachten te brengen. Hoe het ook zij, het was tevergeefs. Sjaak werd in 1944 geïnterneerd in Kamp Amersfoort, waarna hij op transport werd gezet naar Kassel, Duitsland.

Tewerkgesteld

In de herfst van 1944 werkten naar schatting 7,7 miljoen buitenlandse burgers en krijgsgevangenen in nazi-Duitsland. 'Om controle te houden op al deze buitenlanders, om opstanden te voorkomen, en om dat omgang te verhinderen tussen degenen die volgens de nazi's van een verschillend 'ras' waren, werden strenge wetten en straffen gehanteerd', schrijft Renske-Krimp Schraven in haar recente studie *'Tewerkgesteld; getuigenissen van de Arbeitseinsatz'* (2024). Een belangrijk onderdeel van deze controle was het hiërarchisch systeem waarin voor elke groep buitenlanders was vastgelegd wat hun rechten en plichten

waren. Nederlanders werden beschouwd als Germaans broedervolk en kregen daarom potentieel een betere behandeling dan tewerkgestelden uit Polen, Oekraïne, Wit-Rusland, Armenië en andere delen van de Sovjet-Unie. Naarmate de oorlog langer duurde werden de werk-omstandigheden en de huisvestingsfaciliteiten slechter.

Fiets

In brieven aan zijn ouders vertelde Sjaak over zijn wederwaardigheden. De barakken waarin de arbeiders werden gehuisvest, waren 'vlooiënbakken', schreef hij. 'Het was er kennelijk erg smerig', vertelde zijn broer Loet in de Amersfoortse Courant (24 april 2009). Blijkbaar was het ook gevaarlijk, 'want men was bezig een fiets te sturen waarmee hij naar Nederland zou kunnen vluchten'.

De stad Kassel, waar Sjaak verbleef, was al diverse keren het doelwit geweest van geallieerde bommenwerpers, maar nooit eerder zo hevig als op 22 oktober 1943. In totaal 569 werden ingezet om de stad in een mum van tijd van de kaart te vegen. Naar verluidt kwamen in die ene nacht meer dan 10.000 mensen om het leven. De oude binnenstad met zijn vele vakwerkhuizen viel ten prooi aan fosfor- en brandbommen; tachtig procent van het woningbestand werd verwoest.

In lichter laaie

Een Nederlandse ooggetuige, die ook in Kassel tewerkgesteld was, schreef over de ramp in zijn oorlogsmemoires: 'De andere dag trokken de meeste naar de stad om een kijkje te nemen en te zien of er wat te eten viel. De stad stond nog steeds in lichter laaie. Er waren ontelbare slachtoffers. De meeste waren gestikt in de kelders onder de huizen. Overal lage rijen lijken, dik opgezet, de huid gescheurd, een teken van de verstikkingsdood.'

Er waren ook veel soldaten bij. Het tehuis voor hoge officieren was geheel verwoest. Talrijke officieren hadden hier de dood gevonden. Op vele plaatsen werd eten rond

gedeeld waar wij van profiteerden. Je moest wel oppassen dat ze je niet bij je kraag grepen om in de kelders te gaan om er de lijken uit te halen. Hiervoor gebruikte ze veel jongens van de Hitlerjugend, knapen van 14 jaar en ouder. Het was geweldig warm in de stad want alles brandde nog. De brand duurde weken.'

Onder de vele - ook Nederlandse - slachtoffers bevond zich Jacobus Adrianus Eijk, 20 jaar. Hij ligt begraven in Ehrenfeld.

Huub Jansen, Sjaaks compaan bij de scouting, werd begin december 1943 gearresteerd in Amersfoort. Na een paar maanden detentie in Amsterdam werd hij op 25 februari 1944 overgebracht naar Kamp Amersfoort, waar hij dwangarbeid verrichtte op de afdeling radio-onderdelen. Op 11 oktober van datzelfde jaar werd hij op transport gesteld naar concentratiekamp Neuengamme. Hij kwam terecht in een werkkamp bij Hamburg. Amper twee maanden na aankomst overleed hij daar, 21 jaar oud.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek schat het aantal omgekomen tewerkgestelden tot en met mei 1945 op 27.000, het aantal vermisten op 7500.

Kreis Kassel overledenen

XVI

naam	voornaam	geb-dat	geb-pl	overleden op	te ...	O.A. aan- wezig	O.A. naar- verrezen	Begraven te	R no
Schensema	Hendrik Leendert Willem	10-4-13	Amsterdam	22-4-'44	Wärburg	ja	Amsterdam 11-2-47		R 421/316
Eijk	Jakobus Aelriamus	12-11-22	Amersfoort	22-10-'43	Kassel	ja	Amersfoort 9-8-'40		R 158/45
Nijborg	Harm	10-9-'22	Anlo	3-10-'43	Kassel	ja	Anlo 1-8-'46	Kassel Bettenhausen Gr III. Alt 6a nr 67	R 158/84 R 355/160 R 1222/120
Houtkamp	Wilhelmus	18-3-'09	Flietsum	3-10-'43	Kassel	ja	Flietsum 9-8-'46	Kassel- Bettenhausen Eichwald Gr III alt 6a nr 20	R 152/298 R 355/161 R 1222/119 WD 272
Nijborg	Jan, Jakob	15-10-'25	Kruidlaren	3-10-'43	Kassel	ja	Kruidlaren 22-8-'46	Kassel- Bettenhausen Gr III. Alt 6a nr 74	R 158/85
de Leeuw	Johannes	4-8-'09	Bussum	3-10-'43	Kassel	ja	Naardon 7-8-'46	Kassel - Bettenhausen Eichwald Alt 6a nr 70	R 158/70 WD 272 R 1222/106
Krol	Jan	20-6-'22	Borger	20-12-'43	Kassel	ja	Wischoten 18-4-'47	Kassel- Bettenhausen Alt 6a nr 13	R 158/66 R 1222/65
Meyer	Ijakkko	3-7-'19	Scheemda	22-9-'44	Kassel	ja	Nieuwolda 17-8-'46	Kassel- Bettenhausen Gr VII alt 6a nr 224	R 355/176 R 158/79 R 1222/195

Misschien wel het belangrijkste **huisje van de laan**

Het meest onoglijke bouwsel van de Gasthuislaan is wel het stenen gebouwtje op de hoek van de Rubensstraat. Louter blinde muren en een toegangsdeur met de weinig uitnodigende tekst: Levensgevaarlijk, hoogspanning.

Het mag er dan lelijk uitzien, het is wel van vitaal belang voor de bewoners van de laan, het trafohuis van energieleverancier Stedin. Hier wordt middenspanning (10.000 Volt) omgezet naar laagspanning (230 Volt) zodat het kan worden gebruikt in huis.

In Nederland staan wel 100.000 van dergelijke trafohuisjes. Stedin beheert ruim een kwart daarvan: 26.500 trafohuisjes in Utrecht, Zeeland en Zuid-Holland. In Amersfoort staan er 450.

De trafostations vervullen een belangrijke rol in de energietransitie. Zo transporteren ze elektriciteit die via zonnepanelen wordt opgewekt en faciliteren ze de elektrische laadpalen die steeds vaker opduiken bij parkeerplaatsen. Doordat we steeds meer en steeds vaker elektriciteit gebruiken, moet de capaciteit van de huisjes worden vergroot. Stedin krijgt wel 600 verzoeken tot verzwaring per week.

Het Gasthuislaan-trafohuisje is nu illegaal voorzien van graffiti, terwijl de mogelijkheid bestaat om het gebouwtje officieel van een kunstwerk te voorzien. Daar is zelfs een

aparte procedure voor. Wie met instemming van de omwonenden een concreet voorstel tot verfraaiing voorlegt aan Stedin en groen licht krijgt, kan na toestemming van de gemeente Amersfoort het gebouwtje tot een lust voor het oog maken. Elders in de stad is dat al gedaan. Aan het Oogstpad, op de hoek van de Hooglandseweg-Noord en de Hooglandse dijk, schilderde kunstenaar Daniël van de Haterd een beeld van de voormalige Grebbelinie.

Zelfs Portugezen droegen **een steentje bij** aan de Gasthuislaan

Dat de Gasthuislaan in de Keistad ligt, kan niemand ontgaan. Pal naast de ingang van voetbalclub CJVV ligt een enorme steenklomp. Een geschenk van Portugezen.

Wim de Leu, trouwe supporter van CJVV, kan haarfijn uit de doeken doen hoe die kei er is gekomen. De voetbalclub ontvangt financiële ondersteuning van de ‘Club van Honderd’, een groep leden die elk jaar vijftig euro doneert.

Diezelfde club geldschieters sponsorde in het verleden ook een toernooien van jonge CJVV-voetballers in Albufeira, de Portugese Algarve. De spelers vonden dan altijd een gastvrij onthaal in Hotel California van de familie Roque. Ze raakten vertrouwd met de Amersfoorters, inclusief hun burgemeester.

Wijlen Hijmen van Surksom (1945-2022), initiatiefnemer en voorzitter van de Club van Honderd, was gek op Amersfoort en de historie van de stad. Het bracht hem op het idee om als blijk van de vriendschapsband een kei uit Portugal te importeren.

De kei is afkomstig van een boerderij, vlakbij de stad. De familie Roque ging samen met het bestuur van de Club van Honderd op onderzoek uit. ‘We hebben ‘m gevonden

op het terrein van de boerderij van mijn oma, vertelde Carla Roque in een terugblik. Aanvankelijk hadden ze hun oog laten vallen op een andere steenklop, maar die was niet eenvoudig mee te nemen; er was namelijk een boom omheen gegroeid en die mocht niet worden gekapt.

De Portugezen keken wel gek op dat die Hollanders een grote vormloze steenklop over een afstand van meer dan drieduizend kilometer wilden verplaatsen, zonder helder doel. Maar toen de Amersfoorters vertelden over de Keistad en de relatie tussen inwoners en reusachtige keien, viel het kwartje. 'Al moesten we er wel een beetje om lachen', aldus Roque.

Het importeren van de Portugese kei was trouwens makkelijker gezegd dan gedaan, maar zo'n organisatorische klus vond Van Surksum een leuke uitdaging. Enkele weken voordat het zware transport in Nederland arriveerde, was de hoteleigenaar al met zijn familie te gast in Amersfoort. Als geste hadden ze alvast een draagbaar keitje meegenomen van 8 kilo.

Over historisch besef gesproken: op 28 mei 2003 vertrok de truck uit Albufeira om de nieuwe aanwinst in de Gasthuislaan af te leveren. Op de kop af een eeuw eerder - op 28 mei 1903 - werd op de Varkensmarkt de echte Amersfoortse kei weer bloot gegraven en in ere hersteld. In de vroege ochtend van 2 juni 2003 werd de Portugese kei met een grote kraan op zijn plaats gezet, in aanwezigheid van zowel Desidério Jorge da Silva, de burgemeester van Albufeira, als Albertine van Vliet-Kuiper, zijn Amersfoortse ambtgenote.

22.000 kilo weegt de steenklop, bijna drie keer (!) zoveel als de echte Amersfoortse kei. Een plaquette toont elke voorbijganger bij het sportveld dat zelfs Portugezen hun steentje hebben bijgedragen aan de stad. Het kostte tijd, geld en energie. Maar dan heb je ook wat. 'Stonefriends for ever', zou voorzitter Van Surksum zeggen.

‘Dool-om-Bergh’

Op de gevel van het eerste huis van de Gasthuislaan, aan de rotonde, prijkt een raadselachtig naambordje: ‘Dool om Bergh’. Het is een verwijzing naar een reusachtige dwaaltuin, die hier in de zeventiende eeuw lag.

Het doolhof was een idee Everard Meyster (ca. 1617-1679), naar wie een van de hoofdwegen in het Leusderkwartier is genoemd. De man zou veel kans maken bij een verkiezing van de kleurrijkste Amersfoorter aller tijden. ‘Er was niets waar Meyster geen verstand van dacht te hebben: politiek, religie, stedenbouwkunde, architectuur, literatuur, met andere woorden alles wat de zeventiende-eeuwer van belang achtte, schrijven Dianne Hamer en Wim Meulenkamp in een levenbeschrijving. Everard had vrije tijd en geld en vooral een ongebreidelde creativiteit. Zijn idee”en ventileerde hij via pamfletten, stichtelijke traktaten, gedichten en een enkel toneelstuk. Hij had ook een kort lontje; zijn biografie vermeldt een paar knokpartijen – ‘dolle Jonker’ was zijn bijnaam. ‘Zijn bestaan was een aaneenschakeling van wat we tegenwoordig onaangepast gedrag zouden noemen.’

Zevenbergen

Op een stuk hei ten zuiden van Amersfoort had hij een landgoed laten aanleggen, met altijd groene sparren; vandaar de naam Nimmerdor. Een restant ervan bestaat tot op de dag van vandaag. Dichter bij de stad, ter hoogte van de huidige spoorwegoverweging van de Arnhemsweg/Gasthuislaan, had hij een tweede landgoed, Dool-om-Bergh, dat waarschijnlijk alleen als dagverblijf diende. Gasten van Nimmerdor konden als extra attractie Dool-om-Bergh bezoeken. De hoofdingang bevond zich aan de Woestijgerweg. De dwaaltuin was voorzien van zeven kunstmatige ‘bergen’, als een knipoog naar Rome. Meyster tooide zich met de naam ‘heer van Zevenbergen’. Zijn tuin verbeeldde op

allegorische wijze de tocht van de mens door het leven, met allerlei verwijzingen naar de Griekse mythologie. In het hart van de doolhof stond een koepel met een beeld van de IJdelheid.

De historische buitenplaatsen Nimmerdor en Dool-om-Bergh zijn verdwenen in de mist van de geschiedenis. Nimmerdor is veranderd in een Engelse landschapstuin, het huis is in de Tweede Wereldoorlog verwoest. Eind negentiende, begin twintigste eeuw zijn er plannen geweest om Dool-om-Bergh te restaureren, maar die plannen werden door de aanleg van de spoorlijn en door de stadsuitbreiding ingehaald.

Everard Meyster

Keientrekkers

Everard Meyster is vooral bekend geworden doordat op zijn kosten de 'Steen der Steenen', de beroemde Amersfoortse kei 'alleen met menschen handen' de stad in werd gesjouwd. Vandaar dat de inwoners de bijnaam 'keientrekkers' kregen.

De kei werd in de zomer van 1661 naar de Varkensmarkt in Amersfoort gesleept en daar tentoongesteld. Maar omdat het ding nogal eens de spotlust wekte van (buitenlandse) reizigers, werd de steenklomp in 1672 ingegraven. Een kleine twee eeuwen later werd de kei bij toeval herontdekt,

tijdens de aanleg van een gasleiding, in 1859.

Eind negentiende eeuw nam de Oudheidkundige Vereniging Flehite het initiatief om de kei weer de oorspronkelijke ereplaats te geven. In 1903 is de steen blootgegraven en met veel ceremonie in het middelpunt van de belangstelling geplaatst. Sinds 1932 ligt de kei op zijn huidige plek, aan de Stadsring.

(Bij het schrijven van deze tekst is onder andere gebruik gemaakt van 'De dolle Jonker, leven en werken van Everard Meyster', geschreven door Dianne Hamer en Wim Meulenkamp, Amersfoort 1987).

Begraven aan de Gasthuislaan?

Als het aan Burgemeester en Wethouders lag, zou aan de Gasthuislaan een begraafplaats worden aangelegd. Maar de gemeenteraad bleef treuzelen.

Op 22 mei 1894 bespreekt de gemeenteraad een plan om grond aan te kopen voor de aanleg van een tweede algemene begraafplaats. Dat is een urgent vraagstuk, omdat vanwege de 'toeneming der bevolking in de laatste jaren, de tegenwoordige algemeene begraafplaats binnen een paar jaar geene ruimte genoeg meer zal opleveren'. De begraafplaats Achter Davidshof, vlakbij het stadhuis, raakt langzaam maar zeker vol. Om het naderende capaciteitsgebrek op te lossen, heeft het gemeentebestuur zijn oog laten vallen op 'een perceel gronds aan de Gasthuislaan gelegen, ter grootte van 3 hectaren, toebehoorende aan het St. Pieters- en Bloklandsgasthuis alhier, dat verwijderd ligt van de bebouwde kom der gemeente, en bereikbaar is zonder een overweg van enige spoorweglijn te behoeven te passeeren', schreef de Nieuwe Amersfoortsche Courant, op 23 mei 1894.

Het voorstel lijkt een hamerstuk. Er blijken al gesprekken over te zijn gevoerd; de regenten van het gasthuis vragen 7000 gulden voor de grond. Het plan van B en W bevat ook een voorstel hoe de uitgave kan worden gedekt en de provinciaal inspecteur voor het geneeskundig staats-toezicht heeft zijn goedkeuring gegeven aan het plan, met de kanttekening dat een deel van het beoogde terrein moet worden opgehoogd, in verband met de stand van het grondwater, 'indien men twee lijken boven elkander wilde begraven'.

Op verzoek van een van de raadsleden, de heer Gerritsen, wordt de bespreking uitgesteld tot de begrotingsbehandeling. Er volgt een soort openbare aanbesteding, via de lokale media. Eigenaren 'van circa 3 hectaren grond op een afstand van minstens 50 Meters van de bebouwde kom der gemeente Amersfoort' kunnen zich melden.

In augustus 1894 staat het plan weer op de agenda, maar nu is de gemeenteraad zo 'onvoltallig' dat een bespreking niet zinvol wordt geacht. De voorzitter, mr. F.D. graaf Schimmenpenninck, vreest dat de onderhandelingen met het St. Pieters- en Bloklandsgasthuis 'nu zullen afspringen'. Als de behandeling van het onderwerp ook bij de daaropvolgende vergadering nog weer eens wordt uitgesteld, raakt het geduld van B en W op, dat van de regenten van het St. Pieters- en Bloklandsgasthuis al helemaal. In de vergadering van 25 oktober krijgt de gemeenteraad te horen dat 'de Regenten van het gasthuis hun aanbod introkken en de terreinen achter Randenbroek verpachtten.'

Plan B komt uit de kast: de eis dat de begraafplaats vanuit de stad moet kunnen worden bereikt zonder een spoorlijn te hoeven oversteken, laat men vallen. Begin december valt dan uiteindelijk de beslissing: met de kleinst mogelijke meerderheid van 6 tegen 5 stemmen besluit de gemeenteraad een terrein aan de Soesterweg aan te kopen, 'aan de overzijde van de Israëlitische begraafplaats'. De kosten zijn aanmerkelijk lager dan het oorspronkelijke plan: de eigenaren, de dames Van de Posthoorn vragen 2000 gulden. Het terrein is dan ook wel wat kleiner dan gewenst, 2,2 hectare.

De begraafplaats is meteen aan de aankoop ingericht in de Engelse landschapsstijl. Bij de ingang, aan de Soesterweg, staat een poortgebouw, voorzien van aula én dienstwoning, ontworpen door Willem Hendrik Kam, stadsarchitect van Amersfoort.

De brug **naar** **de toekomst**

In december 1950 besluit het gemeentebestuur om de brug over de Heiligenbergerbeek te vervangen door een robuuster exemplaar, 'met het oog op de stadsuitbreiding in de richting van de Gasthuislaan.'

Begin jaren vijftig presenteert een 'investeringscommissie' van de gemeente Amersfoort een vijfjarenplan. Het zijn de jaren van de wederopbouw, de stad maakt een uitbreidings-spurt door. In de jaren 1951-1955 wordt rekening gehouden met achtereenvolgens de volgende aantallen woningen: 410, 460, 560, 690 en 875. Dit betreft dan nog slechts de woningbouw door de gemeente en de woningbouwverenigingen.

De uitbreiding van de stad vergt aanpassingen aan het wegnnet. De Gasthuislaan wordt na heel wat jaren van discussie een belangrijke verkeersader tussen het Leusderkwartier en Randenbroek. De weg is zo een belangrijke schakel in de binnenring, die loopt vanaf de Van Campenstraat, via de Everard Meysterweg, naar de ringweg Randenbroek, ringweg Kruiskamp en ringweg Koppel naar de Amsterdamsestraatweg.

Voorheen liep de Gasthuislaan tot aan de Heiligerbergweg. Tegenwoordig begint de Ringweg Randenbroek bij de brug. Het pad langs de beek is onderdeel van diverse wandelroutes.

Het Zwitserse ‘zomerhuisje’ van Jan Boshuizen

Wie aan het eind van de jaren dertig van de vorige eeuw door de Gasthuislaan richting de Heiligenbergerweg fietste, kwam vlak voor de brug bij de Lunterse beek een wonderlijk gebouw tegen. Een Zwitserse villa, met een rieten dak. Hoe kwam die daar? En waar is het pand gebleven?

Op 1 augustus 1935 krijgt aannemer Jan Boshuizen, woonachtig aan Muurhuizen 87c in Amersfoort, zijn fel-begeerde vergunning tot de bouw van een ‘zomerhuisje’ op een terrein aan de Gasthuislaan. Een houten gebouw op een stenen fundering. De vergunning wordt verleend voor een tijd van vijf jaar, ‘derhalve moet het zomerhuis op 9 augustus 1940 geheel zijn weggebroken’, staat meteen in de eerste zinnen van de brief waarmee Burgemeester en Wethouders het besluit aan Boshuizen meedelen.

In de tweede alinea volgt deze passage: ‘In de hal van het gebouw moet ten allen tijde een tot onmiddellijk gebruik gereed zijnd snelbrandbluschapparaat op een duidelijk zichtbare plaat worden opgehangen. Het gebouw moet voldoende bereikbaar zijn met de gemeentelijke brandbluschmiddelen, ter goedkeuring van het Bouwtoezicht.’

Bonje

Aan de vergunning ging een lange geschiedenis vooraf. Boshuizen en het gemeentebestuur lagen namelijk al zeven jaar met elkaar in de clinch.

Dat kwam zo: Boshuizen bezat grond in Amersfoort-Zuid, in wat nu het Vermeerkwartier heet. Onder andere een braakliggend terrein tussen de Bosboomstraat en het

Dupontplein, ter hoogte van de huidige St. Aloijsschool, in totaal ruim 5600 vierkante meter. Boshuizen had de boel geëgaliseerd en wat bestrating aangelegd, maar wat hij er precies mee zou gaan doen bleef onduidelijk, want hij leefde in de veronderstelling dat ‘een deel van het terrein als speelterrein moest worden bestemd’.

De gemeente Amersfoort meldt zich begin 1928 als koper. Beide partijen komen een prijs overeen van 1,50 gulden per vierkante meter, waarna de koop wordt gesloten.

Niet lang daarna wijzigt het gemeentebestuur de bestemming: het wordt bouwterrein. Dat verhoogt de waarde van de grond aanzienlijk, naar 6 gulden per vierkante meter, vier maal zo duur dus. Er zou op het terrein wel plek zijn voor 15 woningen; het was in die fase nog onzeker of de school er zou komen.

Boshuizen is verontwaardigd over de gang van zaken en doet zijn beklag bij de gemeente, maar die laat bij herhaling weten dat hij in de zaak 'geen enkel recht heeft'.

Ruiling

Geërgerd schrijft Boshuizen aan het college van Burgemeester en Wethouders: 'Nu schrijft u leukweg: gij hebt geen enkel recht, wij verkopen het lekker als bouwterrein, is dat wél recht?? Is dat nu een hoog standpunt? Eerst mij dwingen dat ik het terrein tegen kostprijs moet afstaan voor speelterrein, want er mag toch nooit op gebouwd worden, en nu ik het straatwerk en plantsoen klaar heb, wat mij f 100.000 heeft gekost (...) nu zet de gemeente het speel-terrein in bouwterrein om en zal zij het verkopen. Zou

dat wel in de geest der woningwet zijn?’

Boshuizen wil meedelen in de winst die er wordt geboekt, maar de gemeente houdt haar poot stijf. Over een bijdrage aan het straatwerk valt te praten. En, opmerkelijk, in de discussie wordt ook gesproken over ‘ruiling of verkoop van een paar stukjes grond om voor beide partijen goede bouwterreinen te krijgen’. Daarbij wordt ook een stuk grond aan de Gasthuislaan genoemd, maar in de hitte van het debat gaat Boshuizen er niet serieus op in.

Lege handen

De zaak loopt hoog op, tot aan de Raad van State. De gemeente voert onder andere aan dat ze bij de stadsuitbreiding tussen de Bisschopsweg en de Gasthuislaan al 11 hectare heeft aangewezen als sport- en speelterreinen, ‘beduidend meer dan op het oorspronkelijke uitbreidingsplan was bestemd’.

De Raad van State oordeelt 2 december 1932 dat de gemeente niets onbehoorlijks heeft gedaan. In september 1933 werd de St. Aloijsschool in gebruik genomen.

Boshuizen stond dus met lege handen. Maar op grond van het voorgaande is het geen gewaagde veronderstelling dat de gemeente hem na alle gedoe toch enigszins tegemoet gekomen is, door hem vergunning te verlenen voor de bouw van een houten ‘zomerhuisje’ aan de Gasthuislaan. Tenminste voor de tijd van vijf jaar.

Vijver

Een welstandscommissie bestond in die dagen nog niet, anders zouden de bouwplannen de wenkbrauwen hebben doen fronsen. De ‘Zwitserse villa’ van twee verdiepingen was een opzienbarend pand. Via het inpandige botenhuis kon de eigenaar zo de naastgelegen beek op varen. Aan de kant van de Gasthuislaan had Boshuizen bij zijn droomhuis een grote sikkelvormige vijver laten aanleggen.

Heel lang heeft hij er niet van kunnen genieten. In de oorlog werd het huis gevorderd door de Duitsers. Ze hadden in

de keuken twee fornuizen in bedrijf, om alle officieren die er logeerden van eten te voorzien. Door oververhitting vatte het houten huis met rieten dak vlam. Alle 'brandbluschapparaten' ten spijt, had het vuur vrij spel. In korte tijd brandde het volledig af.

Het is nog lang een ruïne gebleven. Herbouwd is het nooit, waarschijnlijk omdat er plannen rezen voor een plantsoen langs de beek. Het zou niet verbazen als bij de parkeerplaats tegenover het CJVV-terrein de fundering nog in de grond zit.

Tot slot

Hoe meer je weet over wat zich ooit rond je huis heeft afgespeeld, des te groter de betrokkenheid bij je buurt, zeggen psychologen.

We hebben het zelf geconstateerd tijdens het maken van dit boekje. Neem de proef op de som: als je de ‘geheimen van de Gasthuislaan’ kent, loop je anders door de wijk. Want hier stond ooit een schooltje, daar zat een onderduiker verborgen en daar moet dat huis met het rieten dak hebben gestaan, enzovoorts.

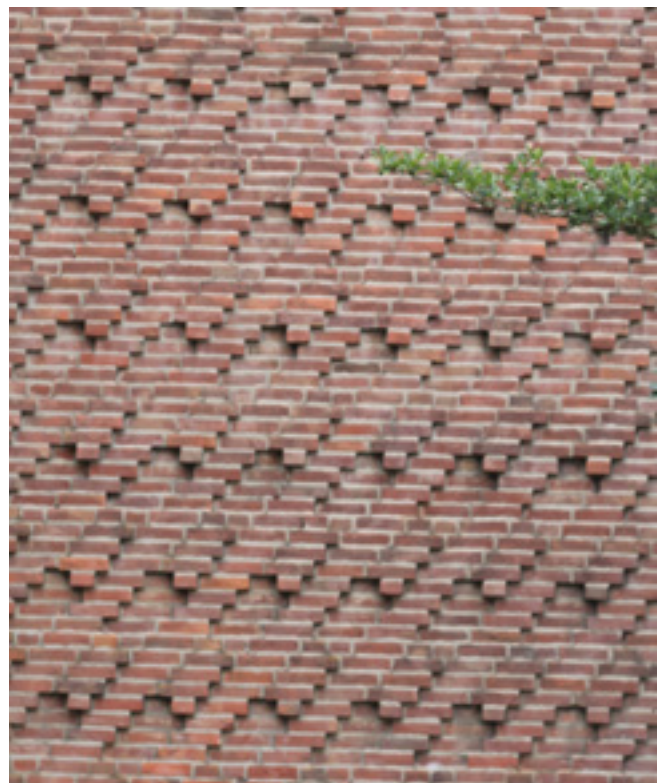
Verhalen als deze noemen ze in Vlaanderen *Straathistories*. Anekdoten van en voor bewoners, over hun directe woonomgeving. De veronderstelling is dat over elke straat wel een boekje valt te maken. Het is een leuke manier om naar de stad te kijken: Amersfoort als een potentiële bieb vol *Straathistories*.

We hebben er met plezier aan gewerkt. Op een gegeven moment hebben we een punt gezet, al lagen er nog wel wat vragen. Om maar wat te noemen: waarom begint de huisnummering op 3 en ontbreekt nummer 1? En zou een rondje langs senioren die in de Gasthuislaan hun jeugd hebben doorgebracht, niet een schat aan nieuwe feiten en foto's kunnen opleveren?

Misschien komt er nog eens een vervolg.
De laan heeft nog lang niet al zijn geheimen prijsgegeven.

Chris Morelisse
Koos van Noppen

Amersfoort, september 2024

Let op de details. De gevelstenen tussen portiekwoningen op de begane grond en de eerste verdieping keren terug in de nieuwbouwhuizen aan de overzijde. Ook de steenreliëfs aan de kopse kant van de flats knipogen naar de zijkant van de rijtjeswoningen.

Dank

Veel buurtbewoners hebben met hun enthousiaste reacties en commentaar bijgedragen aan de totstandkoming van deze uitgave. Een paar mensen willen we hier met name noemen. Allereerst onze stadgenoot Ivar van Loen, de ontwerper die ook de wijkkrant van Amersfoort-Zuid vormgeeft. Zonder zijn gewaardeerde inbreng had het boekje er beslist anders uitgezien. Dank ook aan de fotografen Saskia Berdenis van Berlekom, Stijn Brakkee en Frank Morelisse, die spontaan en kosteloos foto's beschikbaar hebben gesteld.

Verder zijn we erkentelijk voor de bijdragen van Ebian Brill, Arjan Eijk, Ton Blom, Matty Gijtenbeek, Celesta Lente, Wim de Leu, George en Marianne Uijlenbroek en de medewerkers van Archief Eemland.

Fotoverantwoording

Saskia Berdenis van Berlekom: 19, 20, 21, 22.

Uit de collectie van Ton Blom: 2-3, 11, 14, 17, 32, 61, 63.

Stijn Brakkee: 4.

Archief Eemland: 9, 18, 57, 60, 61.

Koos van Noppen: 6, 13, 15, 23, 24, 34, 36, 41, 42, 43, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 65.

Archief fam. Eijk: 44, 45.

Archief fam. Gijtenbeek: 14, 16, 39.

Archief fam. Meijer: 26, 27, 28, 29.

Archief Chris Morelisse: 53.

Frank Morelisse: 1, 67.

Stadsarchief Kassel: 46.

Colofon

Geheimen van de Gasthuislaan is een publicatie van en voor wijkbewoners uit het Vermeerkwartier in Amersfoort. Het boekje, uitgegeven in eigen beheer, is gratis verspreid onder de bewoners van de Gasthuislaan.

De uitgave is mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het Buurtbudget van Amersfoort-Zuid en enkele particuliere donateurs.

Vormgeving

Ivar van Loen (ivarontwerpt.nl).

Drukwerk

Torendruk, Nijkerk.

Amersfoorts Dagblad,
1 mei 1940

Tennis is thans voor een ieder bereikbaar. Komt ziet en overtuigt U bij **Sport-huis „Veer”, Metgensbleek 2** bij Gasthuislaan Stad. Tevens bureau voor clubvorming. Clubs welke nog leden vragen gelieven dit op te geven.

Eembode,
25 september 1934

— Zaterdagmiddag sloeg op den Leusderweg een paard op hol, gespannen voor een broodwagen. Bij Kinderzorg botste de wagen tegen een paal waardoor het paard los kwam en nu zonder vracht doorholde, de Ruysdaalstraat door naar Vermeerstraat. In de Vermeerstraat viel het dier voor een auto van de Stadsdienst, door krachtig remmen kon een aanrijding worden voorkomen. Het paard sprong op en holde weer verder de Vermeerstraat af, Gasthuislaan tot Metgensbleek, waar het dier tot stilstand kon worden gebracht.

DUITSCHER LUCHTBALLON

Raakt verward in de boomen
aan de Gasthuislaan.

Hedenmorgen om half zes is een luchtballon met den naam „Munster” verward geraakt in de boomen aan de Gasthuislaan. Toen de politie assistentie wilde verleen bleek de ballon reeds vertrokken en hadden de inzittenden door het uitwerpen van ballast de ballon vrij weten te krijgen. De ballon dreef verder in de richting van Soest.

Amersfoorts Dagblad,
20 juli 1929

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van
AMERSFOORT
maken bekend, dat de brug tusschen den
Heiligenbergerweg en de Grootte Gasthuislaan
van af heden weder voor het verkeer met voer-
tuigen is geopend.

Amersfoort, 3 Juni 1910.

Burgemeester en Wethouders
voornoemd,

De Burgemeester,
WUIJTJERS.

De Secretaris,
J. G. STENFERT KROESE.

Amersfoortse Courant,
4 juni 1910

De Gasthuislaan in Amersfoort biedt op het eerste gezicht niks bijzonders: een kaarsrechte straat, zevenhonderd meter asfalt. Echt een weg om zo snel mogelijk doorheen te jakkeren.

Maar wie vertraagt, kijkt en luistert, ontdekt de geheimen van de Gasthuislaan. Wie dit boekje heeft gelezen, rijdt er voortaan anders doorheen.